

VYSOCKÁ KONFERENCE O JANU PATOČKOVI

*Jan Patočka, české dějiny a Evropa.
Turnov a Vysoké n. Jiz., 30. 5. 2007 – 3. 6. 2007*

Letos na jaře uplynulo sto let od narození a třicet let od tragického úmrtí filosofa Jana Patočky (1. 6. 1907 –13. 3. 1977). U příležitosti dvojitého výročí se ve dnech 1.–2. června letošního roku konala ve Vysokém nad Jizerou dvoudenní konference *Jan Patočka, české dějiny a Evropa*, jejímiž pořadateli byly Pekařova společnost Českého ráje v Turnově, Muzeum Českého ráje v Turnově, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Filosofický ústav AV ČR. Konference se konala pod záštitou Václava Havla a Petra Pitharta a s finanční podporou Nadace Jana Husa, Nadace Sophia a města Turnova.

Patočkovu tragické úmrtí v důsledku vyčerpání po jednom z celodenních výslechů Státní bezpečností spadá vjedno s výročím vzniku Charty 77, a tak se Patočkovu jméno v letošním roce připomínalo na řadě jubilejních konferencí – jak na té, která si v březnu připomínala vznik Charty 77, tak na samostatné dubnové mezinárodní konferenci, jež se konala v souvislosti se setkáním mezinárodního Husserlova kroužku (*Husserl Circle Session*) – a též v řadě doprovodných akcí. Připomeňme jen *Výstavu o životě a díle Jana Patočky* v pražském Karolinu nebo předání čestného doktorátu překladatelce a filosofce Ericce Abrams, která ve francouzských překladech a edicích od sedmdesátých let soustavně seznamovala západní filosofickou veřejnost s Patočkovým dílem a má lví podíl na jeho současné živé recepci zejména ve francouzském milieu.

I když se na začátku června ve Vysokém sešla necelá stovka účastníků (z toho přes třicet referujících), vyznačovala se zdejší konference ve srovnání s oběma výše zmiňovanými přece jen jistou intimitou a komorní atmosférou, která byla posilována zejména faktem, že se celá odehrávala v jediném velkém sále zdejší „Kramářovy vily“ (dnes hotel Větrov), jenž se dle okolností proměňoval tu v jednací sál, tu

zase v jídelnu, koncertní síň nebo místo večerní kuloárové relaxace. Regionální oficiality se většinou odehrály společně se slavnostním zahájením již 31. května večer v přednáškovém sále galerie Muzea Českého ráje ve filosofově rodném Turnově. Na Jana Patočku a události s ním spjaté tu na panelové diskusi při slavnostním večeru pro veřejnost vzpomínali Františka a Jan Sokolovi, Jan Šimsa, Jaroslav Kohout a Ivan Chvatík. Tím byl do značné míry vyčerpán nezbytný oslavný a pietní rámec, aby se vlastní konference mohla druhý den již pracovně zaměřit, vedle částečně stále přítomného oficiálního rámce, rovněž diskusně a kriticky. Přispěl k tomu vlastně již vstupní výklad Stanislava Sousedíka (KTF UK v Praze), v němž v hutné zkratce seznámil přítomné s vývojem Patočkových názorů na osobnosti a události českých dějin od první republiky až do sedmdesátých let; Sousedík totiž pojal své vzpomínání na Patočku jako reprodukci dialogů („besed“), které měl ve svém oboru v minulosti s touto autoritou, a při vši úctě a korektnosti k němu nabízel posluchačům zároveň i své, v některých případech dost odlišné postoje.

První konferenční blok referátů (*Filosofie Jana Patočky mezi Čechami a Evropou*) byl zaměřen na obecnější kontury Patočkova myšlení. Platónským inspiracím a interpretacím v jeho filosofii se věnovali Tomáš Hermann (ÚSD AV ČR) a Ivan Landa (TU Liberec). T. Hermann poukázal na platonismus jako jeden z centrálních motivů Patočkovy filosofie, uvedl jej do širší dobové souvislosti s monumentálním dílem F. Novotného a Patočkovy pozdní platónské interpretace vyložil jako spojení jeho existenciálního sebeprožívání s metahistorickými úvahami o „poevropské“ epoše. I. Landa naopak hovořil o Patočkovu projektu „negativního platonismu“ z 50. let a dokládal interpretační tezi, že v jádru těchto Patočkových úvah stojí snaha vyrovnat se s dějinami a kritikou metafyziky, formulovat ne-metafyzickou teorii svobody (člověk je skutečností svobody, ať ji zakouší či nikoli), a tuto teorii svobody posléze využít pro nemetafyzický výklad Platónovy teorie idejí. Další referáty tohoto bloku kroužily kolem Patočkovy filosofie náboženství a reflexe křesťanství. Tomáš Hejduk (Universita Pardubice) se vztahoval k Patočkově pozdní filosofii náboženství s centrálním motivem svobody a zápasu (*polemos*) prostřednictvím tří nedávných pokusů o její výklad: nepřijímajícího (E. Kohák), problematizujícího (F. Karfík) a rozvíjejícího (J. Derrida). Zuzana Svobodová (Ecole Européenne Luxembourg) podala přehled Patočkových reflexí o české tradici křesťanské víry a historička české filosofie Helena Pavlinco-

vá (MU Brno) posluchače detailně seznámila s Patočkovými polemikami s českými novotomisty ve 30. letech.

Sevřené téma samostatné významné oblasti Patočkova bádání představoval druhý, komeniologický blok referátů (*Jan Patočka, J. A. Komenský a filosofie výchovy*). Klasik komeniologie a filosofie výchovy, tzv. pedagogiky komunikace, profesor Klaus Schaller (Bochum), zasadil svá zamyšlení o Patočkově filosofii výchovy, pedagogice a humanismu do vcelku již známého rámce existenciální analýzy tří životních pohybů: života v pravdě, otevřené duše a otevřenosti světa; zároveň tu však přiblížil dávné a mnohaleté přátelské kontakty s Janem Patočkou a svůj výklad založil na rozsáhlých citátech ze vzájemné korespondence – v tomto ohledu byl Schallerův příspěvek jakýmsi pandánem k úvodnímu referátu Sousedíkovu. Ostatně příslib snad brzkého vydání Patočkovy korespondence s oběma těmito osobnostmi potěšil nejednoho účastníka konference. Konkrétně badatelskou a zároveň osobnostní souvislost Patočkovy filosofie výchovy s Komenského konceptem nápravy, jejich reflexe krize světa a její dobové souvislosti raně novověké i moderní pak z několika úhlů pohledu přibližovali ve svých referátech další klasik filosofické pedagogiky Radim Palouš a z mladší generace Aleš Prázný (Universita Pardubice) a David Krámský (TU Liberec). Věra Schifferová (FÚ AV ČR), hlavní editorka Patočkových komenian, která má též hlavní zásluhu na jmenované připravované edici korespondence s profesory Sousedíkem a Schallerem, neopomenula v rámci svého přehledu o Patočkově komeniologickém přínosu ani nedávné spory ohledně jeho údajně pozdní reinterpretace osobnosti Komenského. Historik a komeniolog Vladimír Urbánek (FÚ AV ČR) pak přiblížil kontext Patočkových komeniologických bádání v 50. a 60. letech, když posluchače seznámil s osudy a badatelskou prací řady tehdejších komeniologů, Patočkových kolegů či oponentů, kteří nezdídka a více či méně zdařile lavírovali mezi limitami vědy, popularizace a ideologické propagandy. Škoda, že na konferenci nezazněl podobně strážlivý a informačně hodnotný referát s ohledem na Patočkovu působení ve Filosofickém ústavu ČSAV...

Pestřejší směs a mnohostranné rozvinutí motivů z úvodních dvou bloků přinesly následné dva bloky o společenských souvislostech Patočkova působení (*Intelektuál – společnost – politika*) a jeho historicko-filosofických úvahách (*Jan Patočka a filosofie dějin*). Anna Hogenová (FTVS UK v Praze) se ve svém příspěvku o „pěči o duši“ a Evropě nechala těmito patočkovskými motivy inspirovat

k vlastním aktualizačně zahroceným úvahám o duchovní situaci a dnešní Evropě; tím ostatně předznamenala zaměření i několika dalších referátů, jako například Miloslava Bednáře (FÚ AV ČR) o tematizaci přirozeného světa v Patočkově filosofii dějin nebo Daniela Kroupy (Universita JEP v Ústí n. Lab.) o Patočkově a české otázce. Zdeněk Pinc (FHS UK v Praze) se zase nevyčteně nechal inspirovat Patočkovými úvahami z konce 60. let a dále motivem oběti a mistrně si pohrával s protilehlými dvojicemi „intelektuál“ kontra „duchovní člověk“ a Antikrist kontra Kristus. Výslovně k Patočkovým pracím, konkrétně k jeho kritikám české kultury, se pak vrátil Jan Šimsa, který ve svém částečně vzpomínkovém referátu připomněl, jak ho – ale ještě mnohem více jeho studenty, s nimiž v Brně četl Patočkovy texty z období druhé republiky – překvapovaly Patočkovy hyperkritické postoje k české meziválečné kultuře a filosofii. Velkou pozornost vzbudil dokumentační referát historika Petra Blažka (ÚSD AV ČR), který přítomné podrobně seznámil s dochovanou dokumentací Státní bezpečnosti, týkající se nejen posledních měsíců života Jana Patočky, ale i období předcházejících. Výsledky kolem Charty 77, z nichž některé Patočka přímo diktoval zapisujícím vyšetřovatelům, paradoxně přinášejí svědectví nejen o Patočkových občanských postojích a zásadovém odhodlání, ale také o promyšlené taktice, a plánovaná edice této dokumentace jistě obohatí pohledy na Patočkovu osobnost i počátky chartistického hnutí vůbec. Následná diskuse nechala vyvstat několika zajímavým vzpomínkám účastníků tehdejšího dění, které se tak jednak konfrontovaly s dochovanými policejními záznamy, a jednak prokázaly, že v genezi posledních dnů a hodin filosofova života (po setkání s nizozemským ministrem zahraničních věcí Maxem van der Stoel) existují dosud nevyjasněná bílá místa, zejména pokud jde o večerní návštěvu patrně dvou příslušníků StB. K Patočkově filosofii dějin se vrátily referáty stále agilního a neúnavného pamětníka, filosofa Jaroslava Kohouta o Patočkově pozdní konfrontaci T. G. Masaryka a F. M. Dostojevského a brněnského badatele Jiřího Vítka, autora jedné z mála studií o Patočkově brněnském působení, o Patočkově pojetí moderní doby a člověka.

Podstatná část sobotního konferenčního jednání byla v dvojbloku (*Jan Patočka a smysl českých dějin*) věnována rozsáhlému komplexu problematiky, pro niž se již od počátku 20. století ustálilo označení „spor o smysl českých dějin“ a k níž Patočka původním a osobitým způsobem průběžně přispíval. Filip Karfík (FF UK v Praze) na úvod představil Patočkovu kritiku herderovské národní koncepce českých

dějin a sám naznačil svou vlastní kritiku hraničící s odmítnutím Patočkových postojů k vývoji na konci 60. let. Jeho výklad pak z několika stran doplňovaly referáty Vlastimila Hály (FÚ AV ČR) o dalších souvislostech Patočkova pojetí češství, Miloše Havelky (FHS UK v Praze) o Patočkově místě v obsahových posunech sporu o smysl českých dějin ve druhé polovině minulého století a již zmíněný aktualizačně politizující příspěvek D. Kroupy. Tematické rozpětí tohoto bloku od látky dějinně-filosofické, sociologické až k látce historiografické doplňovaly referáty přítomných historiků: sorbonnský profesor Alain Soubigou (Paříž), autor nejnovější monografie z pera zahraničního badatele o Masarykovi a jeho presidentské kanceláři, založil svůj příspěvek na žádosti Edmunda Husserla z prosince 1934 o Masarykovu podporu pro Patočku (Husserl jako prostějovský rodák v ní Patočku označuje za velkou naději „pro naši vlast“ – v němčině užito slovo „Heimat“). Informativní ráz i hranice českých zemí směrem k širší středoevropské problematice překročil Michal Kopeček (ÚSD AV ČR), který nabídl komparativní srovnání přínosu Patočkova díla pro českou společnost s rolí, jakou maďarská společnost přičítá svému politickému mysliteli Istvánu Bibó (1911–1979). Výklad o Patočkově „nutném nepochopení“ Masaryka a údajných nedemokratických tendencích jeho díla předvedla neúnavná masarykovsky zanícená historička Marie Neudorflová (MÚ AV ČR); touto cestou tak částečně prostředkovala i některé postoje filosofa Erazima Koháka, o jehož interpretace se opírala, a který nakonec na konferenci nedorazil. I tento blok, jež doprovázela nejbouřlivější diskuse, celkově nepřímou navazoval a vlastně mnohostranně rozvíjel úvodní přednášku S. Sousedíka. Již podle jeho svědectví patřil Patočka k oné části české inteligence, která nedocenila nebezpečí vývoje u nás po únoru 1948, když si nepřipustila jeho ukotvení v levicovém totalitarismu. Rovněž období Pražského jara Patočka podle Sousedíka nevnímal jako vystřízlivění komunistického režimu z jeho prvotního okouzlení, ale jako pozitivní projev zadržovaného českého demokratismu, směřujícího k postupné humanizaci socialismu. O tom, do jaké míry a v jakém smyslu byly některé Patočkovy formulace z té doby výrazem jeho tehdejších postojů, se rozhořela zajímavá polemika zejména mezi F. Karfíkem a D. Kroupou. Diskusi, již zároveň trefně charakterizoval jako „všichni proti všem“, obohatil též J. Sokol upomenutím na roli jazyka pro historickou konstituci evropských národů a na nedoceníení tohoto jevu u kritiků moderního českého nacionalismu v linii Rádl-Patočka.

Určité závěrečné zklidnění přinesl poslední literárněvědný blok (*Literatura a umění*), který se aspoň dílčím způsobem dotkl další významné oblasti Patočkových výkladů české kultury. Tři mladší badatelé z brněnské Masarykovy university, Ondřej Sládek, Jan Tlustý a Petr Bubeníček, tu rozebírali vztahy Jana Patočky k české strukturalistické tradici a k literatuře jako takové, zejména s ohledem na dílo Jaroslava Durycha.

Životnost Patočkova odkazu byla na konferenci prověřována většinou jazykem a myšlenkovými postupy, na jejichž konstituování a zveřejnění se do značné míry podílel on sám, a směřování jeho díla samozřejmě předznamenalo i hlavní okruhy, o kterých se zde diskutovalo. Přítomná česká filosofická obec jako by si tu sama pro sebe rekapitulovala, jak se dnes na Patočku dívá, zároveň však bylo i patrné, že nepochybná úcta k Patočkovi nestaví jeho dílo jako předepsaný *modus legendi et imitandi*, ale spíš jako výzvu k pokusu o vlastní strukturaci filosofického prostoru. Patočkův život a bohaté dílo se tak ukázaly nejen jako stále živá inspirace k navazování i kritické konfrontaci, ale navíc jako otevřené badatelské téma vzhledem k stále se objevujícím novým pramenům a rovněž jako významné historické téma z hlediska českých intelektuálních tradic minulého století a soudobých dějin vůbec (tedy zdaleka nejen ve vztahu k normalizaci a Chartě 77). Soudě z řady reakcí přítomných si vnímavý účastník mohl kromě nových poznatků odvézt i řadu otázek a námětů jak pro zamyšlení, tak pro další badatelskou práci. Pokud konference měla mimo jiné za cíl poskytnout příležitost k takovému nevšednímu a tvůrčímu setkání filosofů i historiků, a důstojně tak přispět k připomínce Patočkových výročí, pak se jí snad neminula.

Tomáš Hermann – Antonín Kostlán